

پیش‌همایش فرهنگِ مجاوری و زائرپذیری

علی سکندری^۱

پیش‌همایش اولین نشست علمی - پژوهشی «فرهنگ مجاوری و زائرپذیری» هم‌زمان با دهه کرامت رضوی و در آستانه میلاد حضرت رضا (علیه السلام) در هفتم شهریور سال جاری، ساعت ۹ صبح پنجشنبه، با حضور جمعی از محققان، اندیشمندان، فرهیختگان و خادمان و خدمتگزاران حرم مطهر رضوی در تالار شیخ طبرسی بنیاد پژوهش‌های اسلامی آستان قدس رضوی برگزار شد.

پس از تلاوت قرآن مجید و خیر مقدم و اعلام برنامه، جناب آقای ممتاز معاون اماکن متبرکه و امور زائران آستان قدس رضوی با اشاره به اصول و مبانی اساسی در نهادینه کردن فرهنگ مجاوری و زائرپذیری میان عموم جامعه به ایراد سخنرانی پرداخت. وی ابتدا اظهار داشت: ارتقاء سطح معرفتی، تقویت باورهای دینی و اعتقادی مردم و تبیین سند چشم‌انداز زیارت، از ضروریات است.

آقای محمود ممتاز افزود: توجه به مباحث فرهنگی و ارتقاء بینش عموم جامعه در این خصوص می‌تواند در حل بسیاری از معضله‌های پیش‌رو مؤثر باشد.

۱. بنیاد پژوهش‌های اسلامی - گروه مطالعات فرهنگی زائر.

ضرورت درک نعمت هم‌جواری مشهدی‌ها با حرم ملکوتی امام رضا علیه السلام از دیگر محورهایی بود که ایشان بدان تصریح کرد:

«شهروندان مشهدی بایستی توجه ویژه به قرب هم‌جواری با حریم ملکوتی حضرت رضا علیه السلام را به عنوان قطعه‌ای از بهشت داشته باشند و همواره آن حضرت را ناظر بر اعمال و رفتار خود بدانند».

سخنران خدمت عموم شهروندان و خدمتگزاران بارگاه مطهر رضوی به زائران آن حضرت را مهمان‌نوازی به نیابت آن امام رئوف از مهمانانش عنوان کرد و افزود: باید هدف از این خدمت در درجه اول جلب رضایت و خشنودی حضرت رضا علیه السلام باشد.

معاون اماکن متبرکه و امور زائران آستان قدس رضوی، تدوین سند چشم‌انداز زیارت برای سازمان‌ها، نهادها و عموم شهروندان مشهدی را از ضروریات دانست و گفت: همه دستگاه‌های متولی اجرایی، آموزشی، فرهنگی، حوزوی و اطلاع‌رسانی در ارتقاء فرهنگ مجاوری و زائرپذیری سهیم هستند و می‌توانند نقش‌های مؤثری را در این خصوص ایفا کنند.

وی ابراز داشت: بنا بر آمار ارائه شده تعداد زائران و گردشگران در کلان‌شهر مشهد، سالانه حدود بیست و پنج میلیون نفر می‌باشد که نیازمندی‌های فردی هر زائر متفاوت است. لذا بایستی برنامه‌ریزی‌های صورت گرفته فراگیر باشد.

در ادامه این همایش، حجة الاسلام والمسلمین حسین شرفی به قرائت مقاله خویش با عنوان «نقش مسجد در تعمیق فرهنگ زیارت و زائرپذیری» پرداخت. وی ابتدا با اشاره به اهمیت و جایگاه مسجد اظهار داشت: نقش مسجد در تعمیق فرهنگ زیارت بسیار مهم است. شرایط و احکام مسجد به عنوان خانه خدا، با حرم ولی خدا مشترک است. هرآنچه درباره مسجد لازم و ضروری است برای

حرم حجّت خدا شایسته و بایسته می‌باشد. برای سامان‌دادن به زیارت و تعمیق آن باید فرهنگ حضور در مساجد و جایگاه آن را در فرهنگ دینی مورد بررسی قرار دهیم.

وی برای دستیابی به این هدف، یادآور نکات ذیل گردید:

۱. ضرورت تشکیل جمع و جماعت با حضور در مساجد و برپایی نماز جماعت. اصل در عبادت به جماعت است و دعا در جمع از مستحبات است. در اصل، نماز به جماعت در اوّل وقت با اولویت اقامه در مسجد واجب شده است. ﴿وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَارْكَعُوا مَعَ الرَّاٰكِعِينَ﴾ (بقره/۴۳)؛ نماز را به پا دارید، زکات را بپردازید، و همراه رکوع‌کنندگان (به جماعت) رکوع کنید و نماز بنخوانید. دستور به اقامه و برپایی نماز به جمع است.

اذکار نماز نیز با صیغه جمع آمده است؛ مانند: «نعبد، اهدنا و ربّنا».

امام رضا علیه السلام در فلسفه نماز جماعت می‌فرماید: «برای اینکه اخلاص و توحید اسلام و عبادت خدا، ظاهر و مکشوف باشد و در اظهار آنها بر اهل شرق و غرب حجت حق عزّوجلّ تمام گردد و دیگر عذری برایشان باقی نمی‌ماند... در سایه برپایی جماعت و حضور مردم در کنار هم مساعدت بر نیکی و تقوا و منزجر شدن از بسیاری از معاصی حق عزّوجلّ تحقق می‌یابد».^۱

۲. وی در محور دوم با استناد به روایتی از پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله به تبیین آثار و برکات شرکت در مساجد و اقامه نماز جماعت پرداخت.

۳. ایشان در محور سوم به زیارت خانه خدا اشاره کرد و گفت: همه زیارت‌ها و ارادت‌ها به اولیای الهی از زیارت خدا و دیدار حضرت حق سرچشمه می‌گیرد

۱. حرّ عاملی، محمد بن حسن، *وسائل الشیعه*، ج ۸، ص ۲۸۷.

و به زیارت خداوند تبارک و تعالی برمی‌گردد. مشروعیت هر زیارتی به بازگشت آن به زیارت الهی است، چنان که پیامبر اکرم ﷺ می‌فرماید: «مساجد خانه‌های من در زمین هستند که برای اهل آسمان می‌درخشند، آن‌گونه که ستارگان برای اهل زمین می‌درخشند. خوشا به حال آنان که مساجد را خانه خویش قرار داده‌اند. خوشا به حال بنده‌ای که در خانه خویش وضو می‌گیرد، آن‌گاه مرا در خانه‌ام زیارت می‌کند. آگاه باشید که بر زیارت‌شونده لازم است که زائر خویش را بزرگ شمرده، به وی احسان نماید. کسانی را که در دل تاریکی شب به سوی مساجد گام برمی‌دارند به نوری درخشان در روز قیامت بشارت دهید»^۱.

سخنران در ادامه این حدیث اظهار داشت: زیارت و حضور در مسجد، هر دو در یک ردیف قرار دارند، ولی اولویت حضور در مسجد برای اقامه نماز جماعت بیشتر است. زائری که اهل حضور در نماز جماعت و مسجد نیست، زیارت ناقصی دارد و در واقع آن که از زیارت خداوند تبارک و تعالی غافل مانده، و ترک فریضه نموده، چگونه می‌تواند زائر ولیّ الله باشد؟! از اموری که در باب زیارت باید اصلاح شود، آن است که زائران در زمان حضور در حرم و آستان مقدس رضوی باید اهتمام جدی و اصلی را به جماعت بدهند. هنگام برپایی نماز جماعت پیرامون ضریح مطهر باید خلوت گردد و همه رواق‌ها و اماکن از صفوف نمازگزاران مملو شود.

۴. محور چهارم عبارت بود از تربیت زائر پیش از حضور در حرم. زائر در زیارت، تمرین حضور در محضر ولیّ خدا را دارد و حضور در محضر حق تعالی را یاد می‌گیرد. باید از آثار و برکات زیارت آن باشد که پس از زیارت عهد الهی

۱. همو، *مسائل الشیعه*، ج ۱، ص ۲۶۸.

را پاس دارد و در نمازهای جماعت در مساجد شرکت کند. چنان‌که زائر در حرم مهمان حجت خداوند است و در هنگام دخول از خدا، پیامبر، ملائکه و امام اذن دخول می‌خواهد، در هنگام دخول به مسجد نیز باید بر در حرم الهی بایستد و اظهار دارد:

«الهی ضیفک ببابک، یا محسن قد اتاک المّسیء، فتجاوز عن قبیح ما عندی بجمیل ما عندک یا کریم». خدایا! میهمان توست، بر درت ایستاده. این محسن! گنجه‌کار بر در خانه تو آمده. ای کریم! از زشتی‌های او در گذر به آنچه از خوبی نزد توست...^۱

۵. سخنران در این محور به موضوع نشانه قبول زیارت پرداخت و اظهار داشت: زائر باید پس از بستن عهد و پیمان با امام علیه السلام در حفظ آن بکوشد و بر میثاق خود پایبند باشد.

یکی دیگر از مقالات ارائه شده در این همایش مقاله‌ای با عنوان «آداب مهمانی و میزبانی در تعالیم رضوی» بود که حجة الاسلام والمسلمین رضا وطن‌دوست پژوهشگر بنیاد پژوهشهای اسلامی آن را ارائه کرد.

ارزش معنوی مهمانی در آموزه‌های رضوی، منزلت مهمان و جایگاه معنوی او، اصول مهمانی، عوامل و پیش‌زمینه‌های مهمانی، وظایف مهمان و میزبان از جمله سرفصلهای مرتبط با موضوع مقاله بود که سخنران آن را در قالب هشت بند قرائت کرد:

۱. هماهنگی با خانواده: امام رضاء علیه السلام در اشاره به ضرورت هماهنگی با خانواده به نقل از امام علی علیه السلام فرمود: کسی آن حضرت را به مهمانی خود دعوت

۱. مجلسی، محمدباقر، بحار الأنوار، ج ۴۳، ص ۳۳۹.

کرد، امام فرمود: در صورتی دعوت شما را اجابت می‌کنم که برای پذیرایی از من، خانواده خود را به زحمت نیندازی.

۲. رعایت شأن: یکی از آداب مهمانی رعایت شأن است که هم باید برای مهمان رعایت شود و هم برای خود میزبان امام رضا علیه السلام در این باره فرمود: برخی دوستان من مایلند که من روی نمد بنشینم و لباس خشن بپوشم، در حالی که شرایط زمان، چنین چیزی را بر نمی‌تابد.

۳. آراستگی: از جمله آداب مهمانی بایستگی آراستگی و خودآرایی در حد معمول است. این را از امام رضا علیه السلام بیاموزیم که در هنگام ملاقات با دیگران، خود را می‌آراست: «اذا برز للناس تزيّن لهم».

۴. فراهم آوردن وسیله رفت و برگشت: اگر بنا داریم کسی را به مهمانی دعوت کنیم، خوب است برای مهمان وسیله ایاب و ذهاب فراهم آوریم. در رعایت این نکته از آداب مهمانی، از امام رضا علیه السلام بیاموزیم که در خبر احمد بن ابی نصر بزنطی چنین آمده که می‌گوید: آن‌گاه که امام رضا علیه السلام مرا به منزل خود دعوت نمود، برای من مرکبی فرستاد و بر آن سوار شده، به خدمت آن حضرت شرفیاب شدم.

۵. عدم توقع کار از مهمان: امام رضا علیه السلام به همه پیروان خود آموخته است که نباید مهمان را به کار و داشت، چنان‌که راوی به نقل از آن حضرت می‌گوید: هنگامی که در محضر امام بودم، دیدم چراغ منزل آن حضرت دچار مشکل شد. یکی از مهمانان خواست آن را درست کند، ولی امام وی را از آن کار بازداشت و فرمود: «إنا قومٌ لا نَسْتخْدِمُ أضيافنا»؛ ما خاندان هرگز مهمان خویش را به کار نمی‌گیریم.

۶. تأمین نیازمندی‌های معقول مهمان: از دیگر اموری که باید میزبان همواره

نسبت به مهمان رعایت کند تأمین نیازمندی‌های معقول، مانند تأمین گرما، سرما، امنیت و آسایش و مانند آن است، هر چند این نیازمندی‌ها چیزی کوچک مانند چوب خلال باشد: «مِنْ حَقِّ الضَّيْفِ أَنْ يُعَدَّ لَهُ الْخَالِلُ»؛ از جمله حقوق مهمان این است که چوب خلال برای او فراهم آید.

ابوهاشم جعفری می‌گوید: روزی نزد امام رضا علیه السلام بودم، بسیار تشنه بودم، هیبت آن حضرت مانع شد که در حضور ایشان آب طلب کنم، اما ناگاه دیدم آن حضرت آب به من تعارف کرد و فرمود: «إشْرِبْ يَا أَبَا هَاشِمٍ فَإِنَّهُ يَقَطَعُ الْعَطَشَ».

۷. تشکر و قدردانی: بدیهی است که هم مهمان با رفتن به مهمانی میزبان بر او منت دارد و هم میزبان به دلیل پذیرایی از مهمان بر او حقی دارد. ادب در مهمانی ایجاب می‌کند که از یکدیگر تشکر نمایند. این را از امام رضا علیه السلام یاد بگیریم که فرمود: «مَنْ لَمْ يَشْكُرِ الْمُنْعَمَ مِنَ الْمَخْلُوقِينَ لَمْ يَشْكُرِ اللَّهَ عَزَّوَجَلَّ»؛ هر کس از تشکر برای مخلوقی که به او نعمتی رسانده است دریغ ورزد، در حقیقت از سپاسگزاری برای خداوند متعال دریغ ورزیده است.

۸. بدرقه مهمان: امام رضا علیه السلام در اشاره به این ادب از آداب مهمانداری، به نقل از رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: «مِنْ حَقِّ الضَّيْفِ أَنْ تَمْشِيَ مَعَهُ فَتَخْرُجَهُ مِنْ حَرِيمِكَ إِلَى الْبَابِ».

شایان ذکر است که نشست اصلی این همایش در خرداد ماه سال ۱۳۹۲ برگزار خواهد شد. ان شاء الله.